

GÜVÂHÎ'DEN GÜNÜMÜZE ATASÖZLERİ VE DEYİMLER*

Dilek ERENOĞLU**

ÖZET

Edebiyatımızda öğüt vermek amacıyla kaleme alınmış pek çok eser vardır. Nasihat-nâme adıyla anılan bu eserler, halkı ya da devlet yöneticilerini ahlak yönünden olgunlaştırmayı, onların sosyal davranışlarını düzenlemeyi ve erdemli kılmayı amaçlayan değerlerdir. Bu eserler manzum veya mensur ya da manzum-mensur olarak yazılmışlardır. Güvâhî'nin Pend-nâme'si 16. asırda kaleme alınmış manzum bir eserdir. Bu eser, pend-nâmeler arasında atasözlerine en çok yer vermiş olanlar arasındadır. Eserin üçte biri atasözleri ve deyimlerden meydana gelmiştir.

Anahtar sözcükler: Güvâhî Pend-nâme atasözleri deyimler öğüt

PROVERBS AND IDIOMS SINCE GÜVÂHÎ UNTIL TODAY

ABSTRACT

We have a lot of works of art written for advising. These works of art called as “nasihat-nâme” are the values that aim to enlighten people and statesmen in morals, to regulate social behaviors and to make them virtuous. They are written in verse miscellaneous or in both. Pend-nâme by Güvâhî carries these characteristics, too. Proverbs forms almost one third of the whole script. Pend-nâme by Güvâhî written in 16th century is an art work of verse. This work is among the ones that included proverbs much more than the others. One third of the work is composed of proverbs and idioms.

Key words: Güvâhî Pend-nâme proverbs idioms advice

İnsan, psikolojik varlığını sosyal bir varlık olmak yoluyla güçlendirmek, yaşam alanını genişletmek ve aynı zamanda zarar görmemek üzere hak ve hukuk kavramlarını geliştirmiştir. Sonuçta, kanuna bağlanan hukuk yapısı ile halkın sözlü kanun olarak yaşattığı iki ayrı sistem birlikte ve birbirini destekleyerek toplum varlığını sürdürmeyi sağlayan otorite unsurları olmuştur. Devlet kontrolünde yazılı hukuk sistemi, halk kontrolünde gelenek ve görenekler yaşamı düzenlemiştir. Gelenek ve görenekler, ortaklaşmış, tecrübeye dayalı yaşam kalıplarıdır; kanunları atasözlerinde yaşamaktadır. “Atasözleri, duygu, düşünce ve hayat görüşlerimizin binlerce yıl içinde geçirdiği deneyimlerle kazanılan, halkın yazılı olmayan anayasası gibidir.” (Alizade, 1965, s. 13)

Varlık ilişkilerinde hayat tecrübeleri, sosyal hayatı düzenlemek üzere insana ışık tutmuştur. Bu hayat tecrübeleri, hataların tekrarlanmasını engellemek ya da önerilerde bulunarak seçim yapılmasını sağlamak üzere küçük söz kalıplarına dönüşmüş, nesilden nesle aktarılan kısa ve estetik söz birimleri hâlini almışlardır. Yaşama bilgisini zamanın şartlarına göre biçimlendirerek aktaran atasözleri ve deyim adı verilen bu en eski sözlü anlatım kalıpları insan yaşantısını düzenlemede çok önemli bir yere sahiptir.

A. Atasözleri ve Deyimler

I. Atasözleri

Her millet, kendine özgü yaşam felsefesini atasözleri adlı küçük kalıplara sığdırmış ve bu küçük ifade birimlerini insan hayatını düzenlemeye araç etmiştir. Ortak kültür birikimleri ile beslenerek meydana gelen ve kültür yoluyla sezilen atasözleri, bir milletin kültür yapısını resimleyen belgelerdir. Ömer Asım Aksoy'un da belirttiği gibi; “Atasözleri sosyoloji, felsefe, tarih ve ahlaki yönden incelenmesinin yanı sıra psikolojik yönden inceleme ve araştırma konusu edilmeye değer millî varlıklar deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli dil yapılarıdır.” (Aksoy, 1965, s. 13)

Yüzyıllardan süzülen bu sözlü kuralları yani atasözleri hazinesini bir araya toplamak gelenek hâlini almıştır. Geçmişten günümüze pek çok bilim adamı, yazar ve şair, atasözlerini kitap hâline getirmiştir. (Özön, 1956, s. III) “Atasözlerini belli bir düzen içinde (alfabetik veya

* Bu yazı Dilek Erenoğlu, Pend-nâme Güvâhî (Dil İncelemesi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1997 Yüksek Lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

konularına göre) toplayan kitaplar da XV. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır.”(Alizade, 1992, s. VIII) Çok uzun ve derin bir geçmişe sahip olan Türk edebiyatında atasözleri dünyanın eski atasözleri hazineleri arasındadır. Türk atasözlerini psikolojik yönden inceleyen İhsan Kurt'a göre, “Türk atasözlerinin, toplumsal ilişkilerde ve yaşayışta Türk insanının çoğunluğunun fikrine, düşüncesine tercüman olması, bu sözlerin değerini bir kat daha artırmaktadır.” (Kurt, 1991 s. 6) Atasözleri liste, sözlük, ya da hikâye formunda kaleme alınmıştır. Alfabetik olarak, konularına veya bölgelerine göre listelenen atasözlerinin yanında bazı şiir formları içinde kullanılmış atasözleri de vardır. “Az sözle çok şey anlatma, barındırdıkları söz ve anlam sanatları bakımından dilin en çarpıcı kullanımlarındandır. Bu yüzden şairler, sık sık bunlardan yararlanırlar.” (Ulucan, 2005, s. 50) Atasözleri bazen serpiştirilmiş olarak bazen de bir hikâyeye dayandırılarak bir şiirde yer almışlardır. Bu tür eserlerde, V. Yarman'a göre “Atasözleri şiire, şiir atasözlerine dönüşmüştür.” (Yarman, 1976, s. 180)

Doğan Aksan, atasözlerini “çoğunlukla bir cümle biçiminde oluşarak bir yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olamaya yönelik sözlerdir” tanımını yapar. (Aksan, 1998, s. 38)

“Atasözü” terimi, Eski Türkçede say, daha sonra da darb-ı mesel, mesel, emsâl, hikmet, hisse, pendnâme, nasihatnâme adları ile karşılanmıştır.

Atasözleri nasihat içerikli olduğundan bu ad, tür ve eser adı olarak da kullanılmıştır. “nasihat” Arapça “halis, samimi, katıksız olmak; kin, hile ve aldatmanın zıddı olarak iyilik yapmak, dürüst davranmak, doğrulamak” anlamındadır. Kelime hadis dilinde “kendisine nasihatla bulunan kişiye hayır dilemek” anlamı da taşımaktadır. Arapça “ıza ve va'z”, Farsça “pend” kelimeleri de “nasihat” kelimesinin karşılıklarıdır. Arapça olan “va'z” kelimesi, “dinî öğüt” anlamının yanında “bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevkedecek sûrette söz söyleme” anlamını taşır. Nasihat-âmîz “kendisinden öğüt alınacak söz”, nasihat-ger “öğüt veren, nasihat-kâr “öğüt veren”, nasihat-pezir “öğüt dinler”, nasihat-nâ-pezir “öğüt dinlemez”, pend-kâr “nasihat eden, öğüt veren” anlamlarındadır. (Arslan, 2004, s. .3) “Pendname, genel bir bakışla İslâmî bir temele dayanan ahlâk ve adap kaidelerini kısa formüller hâlinde gençliğe aşılama maksadıyla yazılmış didaktik eserdir.” (Attar, 1985, s. 6)

Özkul Çobanoğlu, atasözlerini eşitleme ve sebebiyet belirten özelliklerine göre olumlu ve olumsuz ilişkiler içinde dört gruba ayırır: 1. Olumlu eşitleme 2. Olumsuz eşitleme 3. Olumlu sebebiyet 4. Olumsuz sebebiyet. Ona göre, bu değişkenlerin her biri tek bir cümle ya da birden fazla cümle yapısı ile atasözünü meydana getirmektedir. (Çobanoğlu, 2004, 11)

II. Deyimler

Eski çağlardan beri “istilâh” ve “tâbir” adlarıyla da kullanılmış olan deyimler kısa ve özlü anlatım şekilleridir. Anlatım derinliğine ihtiyaç duyulduğunda kullanılan deyimler anlatıma bir derinlik, canlılık ve söyleyiş güzelliği katarlar.

“Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.” (Elçin, 1986. s. 642)

Doğan Aksan, deyim, belli bir kavramı, belli bir duyguyu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözler olarak tanımlar. (Aksan, 1998, s. 35)

Ali Öztürk, deyimleri meydana gelişleri bakımından üçe ayırmaktadır: a) Fıkralardan kaynaklanan deyimler b) Toplum hayatında sıkça yaşanan olayları ifade eden kavramlar c) Gelenekleşmiş tutumları, zetleyen tanımlayan kavramlar. (Öztürk, 1986, 321)

Deyimler anlam ve yapı bakımından iki grupta incelenebilir:

a) Anlam Bakımından: 1. Bazı deyimlerde deyim meydana getiren sözlerden biri ya da hepsi kendi anlamı dışında kullanılırken bazılarında sözler gerçek anlamlarında kullanılır. (Cümle halinde bulunan deyimlerin sözleri gerçek anlamlarında kullanılır.) 2. Deyimler bazen mantık dışı veya abartılıdır.

b) Yapı bakımından: 1. Masdar halinde olanlar 2. Cümle halinde bulunanlar. (Genellikle atasözleri ile karıştırılabilirler) 3. Fiil kipleri ile kullanılanlar. (En yalın, en küçük deyimlerdir.) 4. İsim veya fiil çekimine girenler

Deyimler kalıplaşmış yapılardır, deymi oluşturur sözler değiştirilemez.; ancak ağız özelliklerinden etkilenen deyimlerde bazı sözler değişebilir.

B. Pend-nâme

I. Nazım Türü

Eski Yunan döneminde Sokrates'ten beri dinlerde ve öğretilerde ahlâka özel bir yer ve değer verilmiştir. İslâm çağında da özellikle din ve tasavvuf kaynaklı ahlâk kitapları oldukça çoktur. Bu yüzden bu dönemdeki ahlâk kitaplarının çoğunda din ve tasavvuf çizgileri kolaylıkla birbirinden ayıramaz.

A. Sırrı Levend, bu çağda yazılan ahlâk kitapları üzerinde konularına ve amaçlarına göre bir sınıflandırma yapmıştır: Genel ahlâk, siyaset-nâmeler, nasihat-nâmeler, mevıza yollu eserler, ahlâki güzel sözler, fütüvvet-nâmeler, kabus-nâme çevirileri. Levend, bu sınıflandırma içinde nasihat-nâmelerin konularının genel ahlâka dair ve ortak olduğunu değişikliğin sadece şekilden ibaret olduğunu belirtir. (Levend, 1988, s. 96)

Edebiyatımızda iyi davranışa yönlendirici ve böylece toplumu düzenleyici özellik taşıyan eserler üzerinde önemle durulmuştur. Bunların bir kısmı hükümdarlar için kaleme alınmış olan siyaset-nâmelerdir. Bu eserlerde Hükümdarda bulunması gereken vasıflar belirtilir, halkın durumu anlatılır ve kötü yönetimin sonuçlarından bahsedilir. (Levend, 1988, s.168)

Bir başka edebiyat türü olan vasiyet-nâmeler öğüt vermek amacıyla yazılmış eserlerle ortaklık taşır. Bekir Çınar, tasavvufi anlamda verilen vasiyet tanımını, edebiyatımızda “öğüt verici özellikte yazılmış olan didaktik eserler şeklinde adlandırılan nasihat-nâme” tanımına daha çok uygun bulmaktadır. Bununla birlikte siyaset-nâme, vasiyet-nâme ve nasihat-nâmelerin konu bakımından birbirine benzer özellikler gösterdiği sonucunu da çıkarmıştır. Ona göre, şekil bakımından da birbirine benzeyen bu türlerden sadece vasiyet-nâmeler, mensur yazılması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. (Çınar, 2003, s. 116-117)

Edebiyatımızda yazılan nasihat-nâme eserlerinin bir kısmı pend-nâme adını taşımaktadır. Bu gelenek Ferüdüddin Attar'ın Pend-nâme adlı eserinin model olarak alınmasından dolayı meydana gelmiştir.

Genellikle “nasihat-nâme ve pend-nâme” adlarıyla yazılan öğüt kitapları, “bahr-ı nasâyih, ahlâknâme, büstân-ı nasâyih, te'dîbnâme, nasâyih-i şubbân, tehzîbü's-şiyem, âyîne-i nasihat, öğüt risalesi, pend-i ricâl, mürşidü'l-ubbâd, ibretnâme, câmi'u'n-nesâyih, mir'atü'l-ahlâk vb.” isimlerle de karşımıza çıkmaktadır. (Arslan, 2004, s. 25)

Nasihat-nâmeler manzum, mensur veya manzum-mensur şekillerde kaleme alınmışlardır. Bu durumun sebebi manzum eserlerin akılda kalıcı özellik taşıması ile atasözlerinin yarı manzum karakterli yapılarının aynı yerde buluşmasındandır.

Çoğunlukla mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmış bu eserlerde, tevhîd, münâcaat, na't ve padişaha övgü bölümleri bulunmaktadır. Nasihatnamelerin bir kısmında doğrudan konuya girilir, başlıklar altında bölümler oluşturulur. Dinin insan hayatını dolayısıyla da sosyal hayatı düzenleyici özelliği, bu didaktik eserlerin çoğuna Kur'an ve hadisten alıntılar olarak yansımıştır.

II. Türk Edebiyatında Pend-nâmeler

Türk edebiyatında pek çok eserde atasözleri ve deyimler genellikle yan yana kaleme alınmıştır. Orhun Abideleri'nden bugüne uzun bir yol alan öğüt verme geleneğini yansıtan pek çok eser vardır. Bu eserler, halkı ya da devlet yöneticilerini ahlak yönünden olgunlaştırmayı, sosyal davranışları düzenlemeyi, insanı erdemli kılmayı amaçlayan değerlerdir.

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig, Ahmed Fakih'in Çarh-nâme, Yunus Emre'nin Risâletü'n-nushiyye, Hoca Mes'ud'un Ferheng-nâme-i Sa'dî, Müridî'nin Pend-i Rical, Azmî'nin Pend-nâme, Emirî'nin Nasihat-nâme, Ebuzziya'nın Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye adlı eserleri gibi pek çok değerli eser verilmiştir. (Bkz. Kaplan, 1992, s. 23-68)

Orhun Abideleri'nde Türk milletine öğüt veren bir üslup vardır. Kutadgu Bilig'de bir yöneticinin nasıl olması gerektiği konusu öğütlerle anlatılmıştır. Divanü Lûgati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmut, atasözlerini de kullanarak öğütler vermiştir. Atabetü'l-Hakâyık, Ahmet Yesevî'nin

Hikmetleri, Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye'si, Mevlânâ'nın Mesnevî'si insanlığın üstün meziyetlerle donanmasını sağlamak üzere söylenmiş öğütlerden meydana gelmiştir.

İslâm dininin kabul edilmesinden sonra yaygınlaşan öğüt kitaplarının kaynakları Kur'an ve hadisler yanında geleneklerdir. Mahmut Kaplan, çoğu medrese eğitimi almış bulunan şairlerin, esas itibarı ile bir öğüt dini olan İslâmiyet'in emir ve yasaklarını telkin etmek; insanları iyiye güzele doğru yönlendirmek; her bakımdan ahlâklı bireyler yetiştirmek; öldükten sonra okunduğunda hayırla anılmalarını sağlayacak türde eserler bırakmayı ilke edindiklerini belirtmektedir. (Kaplan, 2002, s. 791)

Pend-nâmeler şekil bakımından nesir, nazım, nazım-nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Nazımla yazılmış pend-nâmelerde nazımın neredeyse bütün şekilleri kullanılmıştır.

C. Güvâhî'nin Pend-nâme'si

I. Muhteva Özellikleri

Güvâhî'nin Pend-nâme'si Attâr'ın etkilerini taşıyan bir eser olarak aynı adı almış manzum bir öğüt kitabıdır. Türk kültürünün sahip olduğu atasözleri ve deyimlerin çokça kullanıldığı bu eser hem bir sözlük gibi âdeta o devrin bir atasözleri listesi olması hem de atasözleri ve deyimleri ölçülü bir şiir yapısı içinde kullanılmış olması bakımından önemlidir.

Mahmut Kaplan'a göre Güvâhî, bu öğütleriyle topluma yararlı, olumlu, iyiliksever, dürüst, alçakgönüllü, kanunlara uyan, devlete bağlı ve inancılı, kanaatkâr bir müslüman yetiştirmeyi hedef almış görünmektedir. (Kaplan, 1992, s. 42)

Güvâhî, Anadolu'da duyduğu bütün atasözü, deyim, fıkra ve masalları toplamış eserini bu derlemelerinden meydana getirmiştir. Müellif, bir atasözleri hazinesi olan eserinde, hikâye, fıkra ve masallar anlattıktan sonra kıssadan hisse çıkararak atasözleriyle öğütler vermiştir.

Şair, eserinde atasözlerini deyimleri yapılarını bozmadan bilinçli bir şekilde ve rahatça kullanmıştır. Bu özellik, dil ve ifade bakımından atasözlerinin yerli özellikler göstermesini sağlamıştır. Eser bu yönüyle üzerinde durulması gereken önemli bir eser olma özelliği kazanmıştır. 16. yüzyılda kaleme alınmış bu eser, içindeki atasözleri ve deyimlerin tamamına yakın kısmının günümüzde de kullanılmaya devam etmesi bakımından ayrıca değerlidir.

Eserde hadislere dayanan sözlerin yanında halk arasında kullanılan müstehcen atasözleri ve deyimler de kullanılmıştır.

Pend-nâme'deki atasözleri ve deyimlerin bir kısmının günümüzde de kullanılmaya devam edilmesinin yanı sıra geniş bir Türk coğrafyasında kullanıldığı görülmektedir. Tarih derinliği bakımından çok eski olduğu söylenebilecek olan bu millî kültür verimlerinin Türk şivelerinde ortak olanları, yanında * işareti ile gösterilmiştir.

Güvâhî'nin eserini beğenenlerin yanı sıra bazı bakımlardan eleştirenler de vardır. Dehri Dilçin, Güvâhî'nin Pend-nâme'yi yazmak için dünyaya geldiğini belirtmektedir:

"Bilhassa Pend-nâme-i Güvâhî atasözleri bakımından çok zengin ve emsalsizdir. Atasözlerini nazma geçmekte Güvâhî o kadar kudret göstermiş ve muvaffak olmuştur ki, kendisinin yalnız bu işi başarmak için dünyaya geldiği ve bu hususta kullandığı vezin de adeta atasözleri için hassaten icat edilmiş olduğu fikrini hatıra getirmektedir." (Dilçin, 1945, s. 26)

Mustafa Özkan, Güvâhî'nin şiirlerinden onun pek kuvvetli bir şair olmadığı ancak onun atasözlerini ve deyimleri nazma geçirmede maharet sahibi olduğu kanaatindedir. (Özkan, 1983, s. 225)

Latîfî de Tezkiresi'nde Güvâhî'nin nazmında incelik ve gazellerinde hemen hiç zarafet olmadığını belirtmiştir. (Canım, 2000, s. 471)

Kemal Eyüboğlu ise "Görünüşe göre çağının gidişine uyararak atasözlerini "berceste" kalıpları içinde ağdalı bir dile çeviren Güvâhî, Hıfzî, Vâcîd gibi tek tük ozanların çabası, kendi zamanlarında bile kâğıt üstünde kalmıştır" görüşü ile Güvâhî'nin eserinde kullandığı dili eleştirmektedir. (Eyüboğlu, 1973, s. V)

II. Şekil Özellikleri

Güvâhî eserinin adını Pend-nâme olarak koyduğunu şu beyitle belirtmiştir:
oluban Pend-nâme adı bunun

pür olsun her mezaka dadı bunun

Latîfî'nin Tezkire'sinde bu eser hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Güvâhî, Türkçe atasözlerinin çoğunu nasihat ve öğüt yoluyla nazmedip adını Güvâhî Pend-nâmesi koydu." (Canım, 2000, s.471)

Eserin yazıldığı tarih ile ilgili olarak eserin sonunda, H.933/M.1526 tarihinde tamamlandığını belirten bir ibarenin bulunması bu bilgiyi sağlamaktadır.

Mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmış eserin vezni, hezec bahrinden mefâilün/mefâilün/fe'lün'dür. Atasözlerinin yapılarının bozulmadan nazma uygulanmış olması metinde fazlaca imâle yapılmasına sebep olmuştur.

Eser, rika ile yazılmıştır, 64 varaktır, 1607 beyitten meydana gelmektedir. Beyitlerin 463 tanesi atasözleri ve deyimler üzerine kurulmuştur.

Mehmet Hengirmen, eserin atasözleri bakımından ne kadar zengin olduğunu, eserde 450 atasözü ile 50 kadar da kaynaklarda karşılığını bulamadığı atasözü tespit ettiğini belirtmektedir. (Hengirmen, 1983, s. 12)

Samed Alizade, Oğuznâme ile Türkiye'de yayınlanmış atasözlerine ait bazı eserler üzerinde bir karşılaştırma yapmış ve Güvâhî'nin Pend-nâme'sindeki 475 atasözünden 220'sinin ortak olduğunu tespit ettiğini belirtmiştir. (Alizade, 1992, s. IX) Alizade, tespit ettiği ortak atasözlerini beyit numaralarıyla birlikte bir tablo üzerinde göstermiştir. (Alizade, 1992, s. XIII)

Güvâhî, gerek başından geçen olayları gerekse gördüğü, bildiği, duyduğu olayları hikâye ederek, masal veya fıkra aktararak, kıssadan hisse çıkararak anlatmış sonunda da atasözleriyle öğütler vermiştir. Eserde hikâye anlatmaya başlayacağına "hikâyet" ya da "rivâyet", fıkra anlatacağına "latife", şikâyet edeceğinde "şikâyet", başka bir konuya geçeceğinde "fasıl", öğüt vereceği zaman ise "el-mev'ize" veya pend", başlıklarını kullanmıştır.

Azmi Bilgin Güvâhî'nin Pend-nâme'sinin Attar'ın Pend-nâme'sinden anlatım yönü bakımından ayrıldığını belirtmektedir. Güvâhî'de yer alan hikâyet, pend gibi başlıklara karşılık Attar'da öğütler doğrudan doğruya konuyla ilgili başlıklar altında verilmiştir. (Bilgin, 1998, s. 16)

Eserde hikâye etme üslubuna da dayanarak atasözlerinde, öğrenilen geçmiş zaman ve üçüncü şahıs kullanımı mevcuttur. Bu durum atasözlerimizin bir bölümünün son derece kısaltılmış hikâye veya fıkra edası taşımasından kaynaklanmaktadır. (Sakaoğlu, 1975, s. 135)

D. Güvâhî

I. Hayatı ve Edebî Kişiliği

Eserin müellifi Güvâhî hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak, Geyveli olduğu bilinen Güvâhî, Latîfî Tezkiresi'ne göre Geyve adlı kasabaya sonradan yerleşmiştir. (Canım, 2000, s. 471)

Sicill-i Osmânî'de "müellif, ticaret erbabındandır" bilgisi verilmektedir. (Süreyya, 1996, s. 550)

Şairin doğum ve ölüm tarihi hakkında doğrudan bir bilgi yoktur. Mehmet Süreyya, Güvâhî'nin ölüm tarihi olarak H. 926/M.1520, Agah Sırrı Levend H.925/M. 1519 tarihlerini vermektedirler. Pend-nâme'nin yazılış tarihi H. 933/M. 1526'dır. Fuat Köprülü de özel kütüphanesinde bulunan bir Pend-nâme nüshasının yazılış tarihinin H. 933/M. 1526 olduğunu belirtmektedir.

Güvâhî, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine katılmıştır. Ayrıca, eserinde, 1520'de tahta çıkan Kanûnî'den devrin padişahı olarak söz etmekte ve o dönemdeki bazı olaylar ve kişiler hakkında da bilgi vermektedir. Dolayısıyla verilen ölüm tarihleri ile bu bilgiler arasında bir tutarsızlık bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında Güvâhî'nin ölüm tarihi, eserin tamamlanış tarihi olan 1526'dan sonra olmalıdır.

II. Eserleri

I. Pend-name: Eser Güvâhî Geyveli müellif adı, Pend-nâme eser adı, 242 numara ile Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Efendi Bölümü kaydını taşımaktadır. Aynı nüsha, Milli Kütüphane'de A.2934 mikrofilm numarası ile kayıtlıdır.

II. Kenâzü'l-Bedayi: Güvâhî'nin atasözlerini içinde bulunduran başka bir eseridir. Varlığından bahsedilen bu kayıp eser Mustafa Özkan'a göre Pend-nâme adıyla bilinen eserdir. (Özkan, 1983, s. 225)

E. Pend-nâme'deki Atasözleri ve Deyimler¹

I. Atasözleri

işüni meskenet kıl olma güm-râh tekebbürlenme kim ulu bir Allah (3a-11)	Büyükklük Allah'a mahsustur.
gücenüp hışmuña göstermegil müşt acımaz şer ile kesilse engüşt (3b-1)	Şeriatın kestiği parmak acımaz. *
düşerler niçe izz ehlin kuşuya inanma beglere tayanma şuya (4b-12)	Adama dayanma ötür, ağaca dayanma kurur.
ki olur tut bu pend-i hüba kulağ olan gözden irak gönülden irak (5a-3)	Gözden irak olan gönülden de irak olur.*
hemîşe arpasını dime heyhât bil özi arturur yükrük olan at (5a-7)	Yavuz at yemini kendi artırır.
ne aşşı bula kendüye yatur kırt yig andan tolaşan dilkü yilüp yurt (5a-11)	Yatan kurttan, yeler tilki yeğdir.
degirmene varanlar ögüdür un şorar nevbet evini bekleyen dün (5a-12)	Değirmene giden buğday öğütür, gitmeyen nöbet sorar. *
degül bî-fâyide ol kim gezine gezen ya budına ya boğazına (5a-13)	Gezen ya buduna ya boğazına.
bu pendin diñlemedüñ mi atanuñ ki olmaz oğlı kıızı utananuñ (5b-3)	Üşenenin (utananın) oğlu kıızı olmamış.
gerek ikdâm arz-ı hâle yendek virilmez oğlan ağlamasa emcek (5b-4)	Ağlamayan çocuğa meme vermezler.*
kimüñ kimden ne derdi var bürâder göbeğin öksüz oğlan kendü keser (5b-5)	Öksüz oğlan göbeğini kendi keser. *
hemîşe kalbünü cehd üzre yelte keser şanma bir urmağıla balta (5b-6)	Balta bir vurmakla keser sanma.
zarürî ger maħal düşe idin borç uzadır boyun isteyen deve burç (5b-11)	Ot isteyen deve boynunu uzatır. *
yime ğam çün işüñ ilerü varur ki ölmez borçlı vü beñzi şararur (5b-12)	Borçlu ölmez benzi sararır. *
dürüş harç it nitekim düğün için ki ağ akçe olur çara gün için (5b-13)	Ak akçe kara gün içindir. *
virürin diyü ğam çekme azacuk gider çokça getürmege azacuk (5b-14)	-- Azca nereye? -- Çokçanın yanına.
ayağ baş olmağil kendüyi bilmez viren il bil meşel budur kesilmez (6a-3)	Veren eli kimse kesmez. *
ne çäre çün şınanmışdur bu mirât	Boş torba ile at tutulmaz. *

¹ Atasözleri ve deyimlerin Türk Şivelerinde ortak olanları sonunda * işareti ile gösterilmiştir.

ki tutulmaz kuru torbayla at (6a-4)	
iřitmedüñ mi rüşvet kapudan řād giricek bacadan ğamġin çıkar tad (6a-8)	Rüşvet kapıdan girince iman bacadan çıkır.
egül illā kamu bu nev'a giçer řovuķ şuyı kimi üfürüp içer (10a-8)	Sütten ağız yanan yoğurdu üfleyerek yer. *
naşihat idicek diñle ulüyı řalursıñ diñlemezeñ ulüyı (10b-8)	Ulu sözü dinlemeyen uluyakalır.
yoluñ üzre eger köpri ola ol başuban geçme uluyı budur yol (10b-9)	Ulular köprü olsa basıp geçme.
edebisizlüġi kār idinme kesil şatı uzanma yorġanuñca kösil (10b-12)	Ayaġını yorganına göre uzat.*
uluyı şaşm idinen aşkar olur aġır bařdıķça yeyni şalkar olur (10b-14)	Aġır basar, yeġni kalkar.
şama' az itse cāyiz māl emīni ki yalar bal şutanlar barmaġını (11b-1)	Bal tutan parmaġını yalar. *
n'ola artursa mālın mālı olan yimez mi bal řāhum balı olan (11b-2)	Balı olan bal yemez mi?
şana mı il içün şabta o hergiz dimekle bal şatlu olmaz aġız (11b-3)	Bal bal demekle aġız tatlanmaz. *
hemīn az eylemek gerek işini dileyen kimse ġavġāsuz başını (12a-12)	Azıcık aşım kavgasız başım. *
olur şanma ġamuñ rızķ ile eksük büyük bařuñ olur aġrısı büyük (12b-1)	Büyük başın derdi büyük olur.
řanā'atle ideġör iřüñi saġ ki dā'im saña řaġ üsti ola bāġ (12b-2)	Bakarsan baġ, bakmazsan daġ olur. *
hemīře olanı hoş gör muķadder řonuķ umduġunu yimez bürāder (12b-3)	Misafir umduġunu deġil, bulduġunu yer.
cihanda çok görenler dürlü işler hemin bir loķma bir hırķa dimişler (12b-4)	Dervişe bir lokma bir hırķa gerek.
dimişler derziye göç ignesini řoķup başına germiş sīnesini (12b-5)	Terziye "göç" demişler, "iġnem başımda demiş". *
ki olsa dōřtuñ biñ yār cānı bir olsa dūřmenüñ çok görgil anı (12b-10)	Bin dost az, bir dūřman çok. *
şazar itmesine var mı ġümānuñ bařıcaķ kuyruġın uyur yılanuñ (12b-11)	Uyuyan yılanın kuyruġuna basılmaz. *
ulular kim senüñ ġuřsañ yimiřler řu uyur uyumaz dūřman dimiřler (12b-12)	Su uyur dūřman uyumaz. *
ne deñlü gösterirse fı-l-i ařsen inanma dost olmaz eski dūřmen (12b-14)	Eski dost dūřman olmaz.*
řaġalıcaķ elin şutmaz yiñinde hemin şayruyı avla dōřeġinde (14b-3)	Baskın basanıdır.

çün oğcılık müdâm ilk uranuñdur er ol baş yar ki iş başaranuñdur (14b-4)	At binenin, kılıç kuşananın. *
geçürme fırsatı düşe kıanda n'olisarbitmez iş olmaz cihânda (14b-5)	Bitmez iş olmaz.
soñından havf idüp üşenme iy yar ki yıkıldığı gün tozar hemin yâr (14b-6)	Yar yıkıldığı gün tozar.
sevinme düşmentüñüñ ölümüne bilürsin çünkü anuñ ölümü ne (14b-13)	Ölüm ile öç alınmaz.
öginme olur olmaz yirde yoldaş ki begenmedüğüñ yumruk yarar baş (15a-3)	Ummadığın taş baş yarar.
ırakdan çekme hasmuñ altın üstün ne bilürsin olur el elden üstün (15a-5)	El elden üstündür.
dirilen mürğ-i çepük çâr ü nâçâr olur iki ayağından giriftâr (15a-7)	Zeyrek kuş iki ayağından tutulur.
düketme nânuñı añsuzda gâfil keşiş yendek kete yimez hâzer kıl (15a-10)	Papaz her gün pilâv yemez.
uram şanma gözüñ yeñdüğine çarb şakın olur yavuz eşek beligiñi şarb (15a-12)	Canı yanan eşek attan yürük olur.
hâtarlu işde gey fikr eyle evvel yılana şunmağıl yumşak diyü el (15a-3)	Yumuşak diye yılana el sürme.
yeg ölmekden mahalsüz yirde lîk kaçup kırtulmak olur anda erlik (15b-4)	Erkeklığın onda dokuzu kaçmaktır.
gözetgil i-tidâli şöyle düriş ki ne et yana vü ne göyine şiş (17a-4)	Ne şiş yansın ne kebab. *
•adüdan er olan kırkâk gerekmez üşenen serçeden bil taru ekmez (17a-5)	Serçeden korkan darı ekmez.
dirilür tâ ki yaşı ad ola nef• ecel olduğı yokdur havf ile def• (17a-7)	Ecelin korkuya faydası yok.*
deminde erlik adu şan içündür ne gam erkek koyun kıurbân içündür (17a-8)	Erkek koyun kasap dükkânma yakışır.
biñ olmazsa ölüm gerçi bir olur muħanneş ta•n ile günde biñ ölü (17a-9)	Yiğit bir ölü, korkak bin ölü. *
uzaq yollara kıutma yalıñuz yüz dimişler kıuş da uçmaz kıulağızsuz (19a-8)	Kılavuzsuz kıuş uçmaz
oyalanma olur olmaz yabanda şakın cânı ki bitmez büstânda (19a-13)	Can bostanda bitmez.
yaraqsuz yolda dirilme dilâver ki zîrâ âlet işler ögünür er (19b-3)	Alet işler el övünür. *
çün ahşam yaklaşa gitme seferde ve lîkin yatmağıl vaqt-i seherde (19b-5)	Akşama karşı gitme, tana karşı yatma.
çü menzil başa yolcı •akıl olmaz n•ola dirlerse ata menzil olmaz (19b-6)	Boş (aç) ite (ata) menzil olmaz. *

eger atıñ bir ola bin yoķıřda ve lıkin on olursa in inişde (19b-10)	Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin.
çü atıñ yoldařuñdur gözle onat ki olur er ğarıp ü hem ğarıp at (19b-12)	At arıklıkta, yiğit ğarıplikte.
yakın menzilde halka söz ne hâcet görünen köye kulağuz ne hâcet (19b-13)	Görünen köy kılavuz istemez.
özüñi kondağın yurttan tiz ařur oturma yol eri yolda yaraşur (19b-14)	Yolcu yolunda gerek. *
ne ğam gerçi kavuşmaz tağ tağa kavışur kaçan ise şağ şağa (20a-4)	Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur. *
düşer ğurbetde bî-hürmet ekâbir ki taş kopduğı yirde olur ağır (20b-2)	Taş yerinde ağırdır. *
çeken baş hor olur bu yolda yoldaş toñuz gütdürür issine yavuz baş (20b-3)	Yavuz baş sahibine domuz güttürür. *
kişiye gerçi gönül çekdürür baş ki yük ağmasa düşmez ğurbete taş (20b-5)	Yük ağıdırmayınca taş ğurbete gitmez.
sen uslu ol ko yakını ırağı ğarıb olur delü bařuñ ayağı (20b-6)	Akılsız başın cezasını ayak çeker. *
hemışe eyle kazancuña sa-yi dürüş kul gibi iřle beg gibi yi (22a-8)	Köle gibi çalış bey gibi ye.
olunmaz bülbüli il güllüğüñüñ hurusıdır her âdem küllüğüñüñ (22a-10)	Her horoz kendi çöplüğünde öter.
dürüş ev hizmetine ğiç eger ir keçi yatmaz yatağda eşmedin yir (22a-12)	Aslan yatağından belli olur.
yürümek ayb olur kişiye bî-kâr oturma aylak aylak işle iy yâr (22a-13)	Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir. *
iş işi gösterür çün tutasun yüz ziyâni yoķ çıkarmaz artık iş göz (22a-14)	Fazla (artık) mal göz çıkarmaz.
demoşler kurda boynuñ nite yoğın eyitmiş iřlerümüñ az u çoğın (22b-4)	Kurda, “Neden boynun kalın?” demoşler “İşimi kendim görürüm ondan” demoş.
saña kim dir azıkdan yazın el çek çü dirler yağı yalın kiř gerçek (22b-13)	Yaz yalan, kiş gerçek.
egerçi âdem ondur toķuzı ton yiri vardır bu hizmetde budur yön (23a-2)	Güzel ondur, dokuzu dondur.
il il üzre olur âlemdede çoğdur ev ev üzre veli olduğı yoğdur (23a-11)	Köy köy üstüne olur, ev ev üstüne olmaz.*
řaқın koñřu haққından olma ğâfil ki koñřı haққı Tâñın haққıdır bil (23a-13)	Komşu hakkı, Tanrı hakkıdır.
şavar alası ger şaşra ayandur bilinmez âdem alası nihândur (23b-9)	Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içinde. *
iřitmedüñ mi bu şağımi sözüñ ki besle kargayı çıkara gözüñ (24a-11)	Besle kargayı oysun gözüñü.*
et ile tırnağ arasına ğiren	Et ile tırnak arasına ğirilmez.

yyir çıkar muhakkaç bil bunı sen (24b-3)	
naşihatdür bu dükeli ulüdan haber alınur oğlanla delüden (25a-4)	Çocuktan al haberi. *
olur peydâ delüden çoğ eşerler delüden il alur uşlu haberler (25a-6)	Deliden al uslu haberi.
delüyi söyleyüp söyletme zinhâr ne düz ne hod düzül delüye iy yâr (25a-7)	Deli ile çıkma yola, başına getirir belâ.
el alup kıлма bir zerrâka ikrâr iderdi kel balsa başına timar (26b-10)	Kelin ilacı olsa başına sürer.
şakın şanma yimez şüfî şoğanı kabın dâhı kıomaz bulduqda anı (26b-12)	Sofu soğan yemez, yeyince de kabuğunu bırakmaz. *
dime kim ulalıcak gözedür ol çibuğ yaşla eğilür hey habîr ol (27b-3)	Ağaç yaşken eğilir. *
evin let şanma kimsenüñ yıkıpdur gümansuz çomağ uçmağdan çıkıpdur (27b-5)	Dayak cennetten çıkmıştır.
velî üstâda vir sen döğemezseñ bıcağ kesmez şapın hem söğemezseñ (27b-7)	Bıcağ sapını kesmez. *
üşenme hiç ödenmez borç olmaz kimesnenüñ haqqı kimsede kıalmaz (28b-10)	Kimsenin hakkı kimsede kalmaz.
eger kızuñ var ise kimse almaz delüklü taş kıayırma yirde kıalmaz (29b-1)	Delikli taş (boncuk) yerde kıalmaz. *
olur görse ne deñlü il gülinci çürük baqlaya olur kör alıcı (29b-2)	Bitli baklanın kör alıcısı olur. *
silerler bir gün anuñ çapağın bulur kıandayisa çölmeğ kıapağın (29b-3)	Tencere yuvarlanmış, kıapağını bulmuş.
ne çâre hem nice tutsañ kıapağlı olur kıoñşı kıızı ekşer çapağlı (29b-5)	Komşu kıızı çapağlı olur.
ırakdan añılur kıızlar ayañu yağın olsa çırağ dibi kıarañu (29b-6)	Mum dibine ışık vermez.
viriceğ müfte vir ide göre cehd kı olur ucuz âciz bozılır âhd (29b-7)	Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti. *
bu pendî hem tutar âklı olan kes kı dimişler kıızı vir kıipini kes (29b-8)	Kızı ver köprü kes.
kızıñ ardınca çoğ varmağı kıoğıl göñül virme güyegü olmaz oğul (29b-9)	Güveyiden oğul olmaz. *
igen hoşdur çıkarmak kıızı irde yedi yaşında ya erde ya yirde (29b-10)	Kız yedi yaşından sonra ya erde ya yirde.
degüldür yigide âyb olsa âşık tırılmaz olmayınca şu bulanuk (31b-9)	Su bulanmayınca durulmaz. *
dime âşık olana divşür uşşı kı itmez âşıka hiç öğüt aşşı (31b-10)	Aşığın gözü kördür. *
anuñ menîne nâşih kethüdâlık	Kar susuzluk kıandırılmaz.

ne ider qar kandurmaz şuşalık (31b-11)	
bu fi·li ·aşıkuñ her dem görünür ki esner aç olan ·aşıq gerinür (32a-1)	Aç esner, aşık gerinir.
düşecek penbede gizlenmez âteş kaçan şıvanısar balçıgla güneş (32a-3)	Güneş balçıkla sıvanmaz.
zülâ umma binâ içinde taşdan gerek durur muhabbet iki başdan (33a-14)	Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.
vefâsız sevmeñ olur çünkü yañlış döner Bağdâddan yañlış ne teşvîş (33b-3)	Yanlış hesap Bağdat`tan döner.
dime kim hicr odı qor cânıma göz gönül katlanıcıdur görmese göz (33b-4)	Göz görmeyince gönül katlanır.
gerekse gayrı dilberle gönül yaz ki zîrâ bir çiçekle yazılmaz yaz (33b-5)	Bir çiçekle yaz gelmez.
mülâyim hûblar ·âlemde vâfir Medîne olmaz ise Mekke hâzır (33b-6)	Hacı hacıyı Mekke`de bulur.
eger pîr ise sevgil seveni olursa hûri sevme sevmeyeni (33b-7)	Sev seni seveni hâk ile yeksan olsa, sevme seni sevmeyeni Mısır`da sultan olsa.
bu pend olmaz velî her gâh ma·kûl ki gönül kimi sevse görklidir ol (33b-8)	Gönül kimi severse güzel odur.
cevâbın eyle vir men· itse nâdân var ebleh olma yoqdur göze zindân (34b-7)	Göze yasak olmaz.
çekerseñ yâr için gam yime gavgâ güzel gavgâsuz olmaz hiç zîrâ (34b-12)	Güzel kanda, gavga anda .
qalrısın yârsız hem tutmağıl reyb cihânda isteriseñ yâr-ı bî-·ayb (34b-14)	Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.
raqîbûñ var heminden çeker qorhu it ürür kârbân giçer ne qaygu (35a-2)	İt ürür kervan yürür. *
rakûbûñ şandugı bu saña yavuz qomaz toñuzluğın qaçansa toñuz (35a-4)	Domuz domuzluğunu yapar.
sen aña yâr için qıl dâyim eyelük seven issin atar itine sünük (35a-5)	Sahibine hürmet eden, itine kemik atar.
ne çâre hem uluyı geldi pîşe kesilmeyen el öpilür hemîşe (35a-6)	Bükemediğın eli öp.
agıyâr añup itdükde lâğı iti añ vü sünüge qo çomağı (35a-7)	İti an çomağı hazırla.
virür şefâ·atlüler agıyâra dilber eyü yimişleri toñuz yir ekşer (35a-8)	Armudun iyisini aylar yer.
zenûñ meylini bil aña göre yil ki çöp deprendüğü yoq esmedin yil (35a-12)	Rüzgâr esmeden dal oynamaz.
oqunmaduq yire varma hazer qıl ki kavilsüz giren haqsuz çıkar bil (35a-14)	Çağırılmadığın yere gitme
ne bilsün qavli yoğa tutmağıl yol senûñ qarañuda göz kıpdığın ol (35b-1)	Karanlıkta göz kırptığın nereden bileyim?

koşar iseñ kadimî yâre koş baş ki eyerlenmiş atdur eski oynaş (35b-4)	Dost dostun eyerlenmiş atdır.
olur varlı hemişe eski varlı yeñi varlı olur kıandaysa çorlı (35b-5)	Eski varlı varlıdır.
tuyılsañ uğrısın il issi kınar biregü atına binen tiz iner (35b-11)	El atına binen tez iner. *
yağasın ergenüñ bit yir hemişe kızancını dağı it yir hemişe (35b-13)	Bekarın parasını it, yakasını bit yer.*
işitmez olur uşandukda sözin dir azduqça yuyıcı göre yüzün (36a-6)	Kırkından sonra azanı tenişir paklar.
boğaz her dem ol işiñe gâh ağındur kıarındaşdan siret şeksüz yağındur (36a-8)	Kardeşten karın yakın.
ki dimişler anasın gör kızın al kıyısına nazar eyle bezin al (37a-13)	Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al. *
ola mı gül-şeker ol kıız olıcağ anası şoğan atası şarımsağ (37a-14)	Babası soğan, anası sarımsak.
eyü haqqında kimse kem diyümez ası azmaz cihânda sağ yiyemez (37b-1)	Asıl azmaz, bal kokmaz (kokarsa yağ kokar, çünkü aslı ayrandır).*
meşeldür hem ulular eyle dimiş ki hergiz päs tütmar arı gümiş (37b-2)	Altın pas tutmaz.
kız al alsañ zene itme muhabbet ki yularsız eşekdür tül 'avret (37b-6)	Ersiz avrat yularsız at. *
boşasañ 'avreti iy yâr şakın yine aluban olma aña yakın (39a-6)	Boşanıp kocana varma, sevişip dostuna varma.
olan 'ağıl geçen hâlini bilür kör ölse gerçi bâdem gözlü olur (39a-8)	Kör ölüir badem gözlü olur, kel ölüir sırma saçlı olur. *
kör ol vaqtin ider körlüğün izhâr ki düşdüğü kıuyuya düşe tekrâr (39a-9)	Kör bile düştüğü kıuyuya tekrar düşmez.
varup okunmaduğün yire yendek dimesünler şakın güc ile gökçek (39a-12)	Çağrıldığın yere erinme, çağrılmadığın yere görünme. *
nice olsa ta'amı yirme evvel ki iştağ dış dibindedür uzat el (39b-13)	İştah dış dibindedir.
kişi varmağlığıla dostına çok azaldur hürmetini aşsısı yok (39b-3)	Seyrek git sen dostuna, kalksın ayak üstüne.
ko teftiş ta'amuñ olsa yakın yimişin yi ağacın şorma şakın (39b-14)	Üzümini ye bağını sorma. *
yi vü iç dost ile illâ ki zinhâr şoñı hayır olmaz itme şağı bazar (40a-3)	Dost ile ye, iç; alış veriş etme.*
ğazab-nâk olma mazlümü esirge ziyâni kıabına ider şarp sirke (40a-8)	Keskin sirke küpüne zarar.
te'enniyile depren divşür uşşı ki yokdur şoñ peşimânlıkda aşşı (40a-11)	Son pişmanlık fayda etmez. *

bilürsin âkıbet bu yir seni yir ölecek cāna gerek yatacak yir (40a-12)	Ölecek cana yatacak yer gerek.
sebepsüz āh alıp itme günāhı ki qalmaz yirde bil mazlūmuñ āhı (40b-13)	Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.
qo ol fi·li ki soñı miñnet olur ki iden bulur inleyen ötür (41a-1)	Eden bulur, inleyen ölür.
bulur itdüğün ol kim bed -‘ ameldür ki iti öldüren sürür meşeldür (41a-2)	İti öldürene sürütürler. *
degül ceng eylemek kimseyle zinhār dime cehd it gözün üzre qaşuñ var (41a-3)	Kimse “Gözünün üstünde kaşın var.” demesin.
qapusın qakma ilün tā ki āhır qakılmaya sentün qapuñ da vāfir (41a-10)	Çalma elin kapısını, çalarlar kapını. *
büyükçe qaz qazarsan kimseye çāh ki şāyed sen düşersin anda nāgāh (41a-13)	Kazma kuyuyu kendin düşersin
saña kim taş atarsa at sen etmek degüldür erlik itdüğün itmek (41a-14)	Sana taşla vurana sen aşla vur.
dilün dek tutmayan alur alımın çıkarrur her kişi şudan kilimin (41b-6)	Dilim, başıma giydirir kilim.
neçün ta·n idesin kimseye gülüp küpe küp diyicekdir küp dağı düp (41b-11)	Küpe küp deyince küp adama düp der.
tevāzu·lar görem şanma şavaşdan ol hürmet bürāder iki başdan (41b-12)	İyilik (muhabbet) iki baştan. *
yavuzluk eylük iden cümle bulur kişinün hürmeti elinde olur (41b-13)	İyilik eden iyilik bulur.
qo yatlu sözi kim vardur ziyānı çıkarrur yañşı söz ininden yılını (42a-7)	Tatlı söz yılını deliğinden çıkarır. *
hemīşe çok yañlıur söyleyen çok ki söyler bulduğün dilde süñük yok (42a-9)	Dilin kemiği yok.
dime kim kendü düşen ağlamaz zār hey ağlar gözi dağı çıkar iy yār (42b-4)	Kendi düşen ağlamaz.
yañılma sözde bulsañ ne kadar yüz didilirse n’ola açar sözi söz (42a-10)	Laf lafı açar. *
dilün zabt itmege dürüş qarındaş olur dil epsem olduqda esen baş (42a-12)	Dil epsem olsa baş eser olur.
ki olur yalanuñ dibi yakıncaq nice yakın ki görünür bakıncaq (46a-10)	Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. *
sözünde toğru ol başlama āle ki duyulur süñü şıgmaz çuvala (46a-14)	Mızrak çuvala şıgmaz. *
üşenmez toğru sözlü ol qahırdan meger qovulasın toquz şehirden (46b-2)	Doğruyu söyleyen dokuz köyden kovulur.
dimişler ulular bunı böyle qayırmaz egri otur toğru söyle (46b-3)	Eğri oturalım, doğru konuşalım. *

‘adudur rāst gūya cāhil içden ki olur tođru söz iti kılıcdan (46b-5)	Doğru söz kılıçtan keskindir.
güler yüzlüye tut maıksūd için yön olur bellü tođuşından eyi gün (48 a-3)	Kutlu gün doğuşundan bellidir.
velikin yigregi budur ıarındaş toğuza minnet itme çalu tolaş (48a-10)	Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir.
kimüñ rızkıñı yiseñ medh it tuz etmek bilmeyenden yig olur it (48b-1)	Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur. *
cihānda azı bilen bil yañılmaz ki azı bilmeyen çoğu da bilmez (48b-7)	Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez.
mesāvī irüp urma cānuñā ot gözünle gör etegünle hemān ört (48b-13)	Gözünle gördüğünü ört görmediğini söyleme.
anı bilmez ki ‘aybı çok özinüñ müdām açuığdur ardı kendüzünüñ (49a-5)	Koyunun arkası bir gün açıksa keçininki her gün açık,
yanuñdan dür olan çün yatlu lāđı şakın itme ki var yirüñ kulağı (49a-10)	Yerin kulağı vardır.
añup zemm itmek olmaz olanı dür ki yüz yüzi göriceğiz utanur (49a12)	Yüz yüzden utanır.
gözün aç il sözine uyma uyan boşar ‘avratını il sözine uyan (49b-9)	El ağzına bakan karısını tez boşar.
bulna diyü ne bilmege yarar yetüklü anası koynını arar (50a-6)	Yitikli kişi anasının koynunu ararmış. *
velī āhır bulunur il sesinden bilinür ağzı egri ensesinden (50a-7)	Ağzı eğri, gözü şaşı ensesinden belli olur.
bañil olma ki buñl eyü iş olmaz dimişlerdür bañil uımağı bulmaz (50a-13)	Tamahkār cennete girmez.
tururken hayr ide gör cān tenüñde elüñle virdüğün kalur senüñle (50b-6)	Ne verirsen elinle, o gider seninle. *
yi yidür kişi dirüp mālı nider disünler göre gelen süre gider (51a-1)	Böyle gelmiş böyle gider.
bülend it himmetüñ halka her işde elüñ işdeyken olsun gözün aşda (51a-6)	Eli işte gözü oynasta.
ki ala karğada alumum olsun ger alımağ isem ölümüm olsun (52a-5)	Alacağın olsunda da alakargada olsun. *
şevābın añ egerçi bu da olur güle gider ödünç ağlayu gelir (52a-6)	Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir.
hem olsa borcuñ üstününden ıra gör ki ıalmaz borç eyü güne vire gör (52a-7)	Borç iyi güne kalmaz.
libās idin ki ola hürmetüñ on ki zıra ādem ondur toıkızı ton (52b-4)	Erlık ondur, dokuzu dondur. *
libās ile şalın şola vü şağa meşeldür dost başa düşmān ayağa (52b-9)	Dost başa düşmān ayağa bakar. *

neñ eksile seniñ ol hizmet ile karın toymaz şaşkınma diş etiyle (53b-12)	Diş eti karın doyurmaz.
gelür rızkıyla konuk emeksüz dönüben bile gider gitse şeksüz (54a-4)	Misafir kısmeti ile gelir.*
konuk ger toya ibrām it degül suç egerçi oğ ağırlamak olur güç (54a-7)	Tok ağırlamak zordur.*
velî ağırlasa konuk ev ıssın olur ebleh dinilmez aña taḥsîn (54a-8)	Şaşkın misafir ev sahibini ağırlar.*
söz aç a acıdır tiz anı pür kıl ki aç ile ecellü söyleşür bil (56b-7)	Aç ile eceli gelen söyleşir.
‘atā itme maḥalsüz cimriye çok kudurmuşdan ḥadanmış olur artuk (57a-8)	Alımış kudurmuştan beterdir.
sen eyle şuya at eylügi ‘aşık balık bilmezse bilür anı ḥalık (57b-8)	İyilik yap suya at, balık bilmezse ḥalık bilir.
ne var yinüp içilmedük fikr kıl velikin loḳma şefkat arturur bil (58a-7)	Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır.
yakınlık eyle kim itmeyeler dūr ki el eli vü iki el yüzi yur (58a-9)	El eli, iki el de yüzi yıkar.
o kim yir çöregini başka zāhir dişiyile ḳaldurur dengini āhir (58a-12)	Can boğazdan gelir.
olur eksüksüz olagör emeklü dem olur ādeme ādem gerekli (58a-13)	Adam adama gerek olur.*
şağ olan başa ḳillet nite gelmez velî ḳayırma kim buñ buñca ḳalmaz (58b-2)	Baş a gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz.
öñinde yoḳlu özine özenür şoñında aḳçe aḳçeyi ḳazanur (58b-3)	Para parayı çeker.*
olan elde biñi vü geh biridür ḳarār eylemez aḳçe el kiridür (58b-4)	Para el kiridir.*
yeter naşib olan ḳaçansa yitmez ḳulnuñ tañrı rızḳın eksük itmez (58b-7)	Allah kulunu kısmeti ile yaratır.
ḳaçan ise irişür ir eger giç yimez kimse naşibin kimsene hiç (58b-9)	Kimse kimsenin kısmetini yemez.
gerek zūlmetde vü ger işiḡuñda çıkar olan naşibüñ ḳaşıḡuñda (58b-11)	Kısmetinde ne varsa ḳaşıḡında o çıkar.
ḥama ḥama göl olur iy ḥired-mend ‘adü gözi kör olur gūş ḳıl pend (59a-1)	Damlaya daml aya göl olur.
ki göresin aşşıl a şabr it ziyānsuz bulur tañrısın isteyen gümānsız (59a-4)	Arayan Mevla’sını da bulur, belāsını da bulur.
hezārān ḳırḳlar u üçler yidiler ḳoruḳdan şabr ile ḥelva yidiler (59a-5)	Sabırla koruk helva olur.*
niçe ‘uryanları gördüñ mülebbes olur ḥut yapraḡı şabr ile atlas (59a-6)	Sabırla dut yapraḡı atlas olur.
gümüñle almaludur şabri şatun	Sabrın sonu sarı altın.

ki şabruñ başı olur şaru altun (59a-10)	
çü kış ire meşdür bu meşhür kalender gibi ditremeklige tur (59b-3)	Abdala "kış geliyor" demişler, "ütremeye hazırım" demiş.
zamān uymayıcak sen uy zamāna budur vācib kamu pīr ü cūvāna (59b-7)	Zaman sana uymazsa sen zamana uy.
bir almayı yukarı atşañ iy yār inince gāfil olma iş var (59b-12)	Elmayı havaya at, düşünceye kadar Allah kerim.
ne aşşı şāhibi sa·yinde işe şakınduk göze çöp düşer hemīşe (60a-8)	Esirgenen göze çöp batar.
felek tīgı yürek toğrağan olur kişi korğduğına uğrağan olur (60a-9)	Korktuğun başına gelir.
yürekde gerçi ğam döğün gibidür kara gün il ile düğün gibidür (61a-11)	El ile gelen düğün bayram.
biçiserdür çü āhır ekdüğini her ādem kendü bilür çekdüğini (61a-13)	Ne ekersen onu biçersin. *
yig ol kim tutasın göñlüñi ħurrem ne aşşı ödemez bir borcu biñ ğam (61b-6)	Bin tasa bir borç ödemez.
nedür teşvīş gitse cāh ile görk çü baş ola esen tiz bulunur bōrk (61b-7)	Baş sağ olursa bōrk çok bulunur.
II. DEYİMLER	
dürüş her laħza dūr olma nazardan bacadan düş qovulduğunda dardan (5a-2)	Kapıdan kovulup bacadan girmek
iletmek dileyen işini başa urur taş başına başı taş (5a-9)	Başını taş vurmak
tama· ehlini her kim dost şana kızık kaçmak gibi olur şamana (10b-7)	Samana kazık çakmak
ħarāma şunma el çün var ·azābı ne aşşı idiser barmağ hisābı (11b-9)	Parmak hesabı
teķāsül eyleme fırsatda işe bırakma eldeki düğümü dişe (14a-14)	Eldeki düğümü dişe bırakmak
niçeler let yediler umarağ lūt katı öme tıkulur çañuña ot (15a-11)	Çanına ot tıkamak
yaraksuz anda nice tuş tutasın tutalım ağzuñ ile kuş tutasın (19b-4)	Ağzı ile kuş tutmak
şakınup ilden açsan sır delüye kaçup yağmurdan uğrar toluya (25a-5)	Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak*
bilişlik virme Türke görseñ çıkırar borçlu beş aqçe seni (25a-9)	Selam verip borçlu çıkmak
kişilik fi·ili Türk olanda n'ister eger yüz viresin dağı ister (25a-10)	Yüz verip astar istemek
ne aşşı ide saña buyruğundan kıl aldirmaya ol kim kıyruğundan (35a-11)	Burnundan kıl aldirmamak

şavılmış derd ile gönlün bulama utan ilden tükürdüğü yalama (39a-7)	Tükürdüğünü yalamak
söz ehli yalınunda söyle arhun yañılıp şatma bostancıya tarhun (42a-5)	Tereciye tere satmak
söz ıssınuñ durur epsem turasın ziyānuñ ne işitmeze urasın (46b-11)	Duymazdan gelmek
şidilmez yire olsa dimegün döner şağdıç emegine emegün (48 a-5)	Emeği sağdıç emeğine dönmek
yağunla kavınlup oldıkça toyın hasise ni·met için egme boyın (48 a-6)	Kendi yağı ile kavrulmak
egerçi bunı bilür olan uşşı toñuzdan olur kıl çekmek aşşı (48 a-9)	Domuzdan kıl çekmek*
niçeler gösterüben yahşı hular yürüdüler şamān altında şular (49b-5)	Saman altından su yürütmek
bön añlarlar anı kim dek oturur niçeleri şudan şusuz getirür (49b-6)	Suya götürüp susuz getirmek.*
temāşacı olalum diye ekşer kimi tırnak çalar kim aya qarşar (49b-12)	Tırnak çalmak
işitme il sözini öykeñi tut ki dirler tavşana kaç u ite tut (50a-1)	Tavşana kaç taziya tut demek*
revā mı olmaya hayr ile yāduñ koyalar var yimez dāyim aduñ (51a-11)	Varyemez
çıkarma toplayup şofıra özin kaşıkla aş virüp şapıyla gözün (57b-11)	Kaşıkla verip şapıyla göz çıkarmak*
neyiçün olan gamgīn bī-zer olan çakarur etmegin taşdan er olan (61b-8)	Ekmeğini taştan çıkarmak

KAYNAKÇA

- AKSAN. D. (1998). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara : TDK Yayınları
- AKSOY. Ö. A. (1965). **Atasözleri ve Deyimler**, Ankara : TDK Yayınları
- AKSOY. Ö. A. (1994). **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II**, İstanbul : İnkılap Yayınları
- AKSOY. Ö. A. (1988). “Atasözleri ve Deyimler”, **TDAY Belleten-1962**, Ankara : TTK Bas., S: 131-166
- ALİZADE. S. (1992) **Oğuzname (Emsal-i Mehmedalî) XVI. Yüzyılda Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı**, Eklerle Yayına Hazırlayan, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat. İstanbul : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları
- ARSLAN. M. (2004). “Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler ve Vak’a-nüvis Es’ad Efendi’nin Pend-nâmesi)” **Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri**, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: 4, S:5-73.
- ATTAR. F. (1985). **Pendname**, Çev. M. Nuri Gençosman, İstanbul : Millî Eğitim Basımevi
- BİLGİN. A. A. (Hazırlayan). (1998). **Emre Terceme-i Pendnâme-i Attar**, İstanbul: Enderun
- CANIM. R. (2000). **Lâtîfî Tezkiretü’ş-şu’arâ ve Tabsiratü’n-nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Ankara : AKMB
- CEYHAN. A. Hazırlayan). (1997). **Bedr-i Dilşad’ın Murâd-nâmesi I-II**, İstanbul : MEB
- ÇELEBİOĞLU. A. (1998). **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul : MEB
- ÇINAR. B. (2003). “Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler ve İki Şair (Tıflı/Tarzî) Arasında Kalan bir Vasiyetnâme” **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi-The Journal of Turkish Cultural Studies**, S. 9, İstanbul : Kocav, s. 115-140

- ÇOBANOĞLU. Ö. (2004). **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara: AKMB
- DİLÇİN. D. (1945). **Edebiyatımızda Atasözleri**, İstanbul : TDK Yayınları
- ELÇİN. Ş. (1986). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara : Sevinç Matbaası
- ERENOĞLU. D. (1997). **Pend-nâme Güvâhî (Dil İncelemesi)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afyonkarahisar
- EYÜBOĞLU. E. K. (1973). **On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler – Atasözleri I**, İstanbul : Doğan Kardeş Yayınları
- GÖLPINARLI. A. (2004). **Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul : İnkılap
- GÜRBÜZ. B. (2006). **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İstanbul : Bilgitek
- HENGİRMEN. M. (1983). **Güvâhî Pend-nâme**, Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- İSEN. M. (Hazırlayan) (1990). **Latîfî Tezkiresi**, Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları
- İZBUDAK, V. (Hazırlayan) (1936). **Atalar Sözü**, İstanbul: Türk Dil Kurumu
- KAPLAN, M. (1992). “Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 3, Van: Fen-Edb. Fak. Yay. s. 23-68
- KAPLAN, M. (2002). Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler, **Türkler**, C. 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- KILIÇ. A. (Hazırlayan) (2001). **Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi –İnceleme- Tenkitli Metin-Dizin-**, Kayseri: Laçın
- KURT. İ. (1991). **Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım**, Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları
- LEVEND. A. S. (1988). “Siyaset-nâmeler” **TDAY Belleten 1962**, Ankara : TTK
- LEVEND. A. S. (1988). “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız” **TDAY Belleten 1963**, Ankara : TTK
- ÖZKAN. M. (1983). “Pend-nâme-i Güvâhî'deki Atasözleri” **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı: 27, İstanbul : TDAV Yayınları, S: 222-247.
- ÖZÖN. M. N. (1956). **Atasözleri**, İstanbul : İnkılap Kitabevi
- ÖZTÜRK. A. (1986). **Türk Anonim Edebiyatı**, İstanbul : Bayrak Yayıncılık
- PARLATIR. İ- Çetin. N. (2005). **Şinasî Bütün Eserleri** Ankara : Ekin
- SAKAOĞLU. S. (1975). “Atasözlerimizin Yapısı”, **TFAY Belleten 1974**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 133-143.
- SÜREYYA. M. (1996). **Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. II, s. 550.
- TOPARLI. R. (2002). **Lehçe-i Osmânî**, Ankara : TDK
- ULUCAN. M. (2005). “Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı”. **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları, Sayı 10, s. 49-80.
- YARMAN. V. (1976). “Türk Ata Sözlere ve Şiir”, **Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri 27-29 Ekim Konya 1975**, Ankara : Güven Matbaası, s. 180-181.